

ETYMOLOGIE POJMENOVÁNÍ MIHULÍ V ČESKÉM JAZYCE A V JAZYCÍCH EVROPSKÝCH

The etymology of the lamprey nomenclature in Czech and the other European languages

JAN ANDRESKA

Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Abstract. This article focuses on the zoological and linguistic comparison of the Lamprey family names, that were used in Bohemia in the past, with names currently in use throughout Europe, especially in neighbouring countries. It tries to explain the etymology of this for fishermen important species and mutual connections with zoogeography. Both similarities and differences in the creation of these names are reflected in current scientific nomenclature, national names as well as in the local fisherman's terminology closely related to ethnography.

Abstraktum. Der Artikel präsentiert einen zoologisch-linguistischen Vergleich der Bezeichnungen der Neunaugen, die in Böhmen in der Vergangenheit benutzt wurden, mit den Bezeichnungen, die heutzutage in Europa und vor allem von den umliegenden Völkern benutzt werden. Im Artikel wird es auch versucht, die Etymologie dieser für Fischerei wichtigen Gattung sowie den gegenseitigen Kontext und die Verbindungen mit Zoogeographie zu erläutern. Die Ähnlichkeit sowie die Verschiedenheit der einzelnen Bezeichnungen wird nicht nur in der heutigen Fachterminologie, sondern auch in vielfältigen Volksbezeichnungen und in der lokalen, völkerkundenahen Fischerterminologie reflektiert.

Key words: lampreys, etymology, nomenclature, vernacular names in European languages

Úvod

V historických a do jisté míry vlastně i v recentních záznamech se v českých zemích setkáváme s více označeními živočichů, pro které se v devatenáctém století postupně prosadilo pojmenování mihule. Autor v tomto článku proto pokládal za potřebné shromáždit dostupné evropské názvy pro mihule a zároveň zkusit nalézt vysvětlení jejich vzájemných souvislostí i zjevných odlišností.

Výsledky a diskuze

1. Lampetra

První a asi nejvýznamnější označení bylo **lampetra**¹. Označení lampetra pak dalo ce-loeurovsky za vznik řadě lokálních jazykových odvozenin² a písařských variant.

Původ slova lampetra nacházíme v latině, doloženo je od IV. století po Kr. Jde o složeninu slovesa *lambere* = olizovati a *petra* = skála, kámen. Původní tvar byl zřejmě *lampetra*, tedy olizovač či olizovačka kamenů. Italština toto slovo mírně pozměnila na tvar **lampreda**, které užívá do dnešních časů.

Etymologii slova lampetra vysvětlil správně, byť poněkud kuse, už Georg Handsch von Limus ve svém díle *Historia animalis* (cca 1560).

Kromě v renesanční češtině častého tvaru lampreda (poprvé 1471, Pavel Žídek, Správcovna) se zachoval také zápis Lampida (1592, roudnický urbář), Lampryda (1598, Nomenclator quadrilinguis) a Lamryda, (1637, odhad majetku města Písku.)

V českých podmínkách se záhy lampreda prosadila jako druhové označení pro mihuli mořskou. Jako živočich olizující kameny byla mihule označována i v archaičtější formě angličtiny (Stone Sucker) nebo islandštiny (Steinsuga), což ovšem obojí působí dojmem buď přímého překladu a nebo jisté významové konvergence, způsobené pozorováním.

2. Neynok

Dalším užívaným termínem bylo z němčiny převzaté pojmenování neynok. Čeština toto označení přijala jako slovo **nejnok** či **najnok** (přímo vedle sebe se vyskytují v Kuchařství Rodovského z Hustiřan, vydaném 1591). Původně to bylo starogermánské slovo Neunauge, tedy devítioký živočich.

Vysvětlení tohoto s realitou ne zcela korespondujícího pojmenování není snadné, počet žaberních otvorů u mihulí je 7 párů, což v součtu s párem očí je vlastně 16. První vysvětlení toho zjevného nonsensu podává Georg Handsch von Limus přibližně roku 1560: „*Na každé straně má sedm žaber, z čehož dostala své jméno, neboť je-li pozorována ze strany a připočítají-li se k jejím žábrám i obě oči, zdá se, že má očí devět.*“

Handschovo vysvětlení je ale velice krkolomné. Je totiž zjevně chybné se domnívat, že se počítaly žaberní otvory a oko na jedné straně (8) a pak se přičetlo oko na straně opačné. Toto vysvětlení je nelogické – názvy odvozené podle počtu skvrn se u ryb odvozují od stavu na jednom boku, protože se současně nedíváme na obě strany těla. Za logičtější po-

1 Pozoruhodné je, že Linné nepoužil název Lampetra jako rodový vědecký název.

Oba druhy mihulí jím popsáné v roce 1758 jsou uvedeny v jiném rodu: *Petromyzon marinus* Linnaeus, 1758, *Petromyzon fluviatilis* Linnaeus, 1758. Slovo petromyzon je jednoznačný řecký překlad slova lampetra, (πέτρα – petra, kámen, μύζω – myzo, olizovati), doložený roku 1453.

Mihule potoční byla popsána jako *Petromyzon planeri* Blochem v roce 1784. První, kdo použil název Lampetra ve vědeckém popisu nového druhu mihule, byl Grossinger, který v roce 1794 popsal druh *Lampetra minima* – druh později synonymizován s druhem *Eudontomyzon danfordi*.

2 Viz za článkem přiložená tabulka

stup by bylo radno pokládat sečtení sedmi otvorů žaberních, jednoho oka a přičtení otvoru nasohypofyzární chodby na čele, což lze spočítat při bočním pohledu na hlavu a přední část těla. I tak jde ovšem o spekulaci.

Od slova *neynok* je velmi pravděpodobně odvozena i **nenayka**, česká alternativa slova [?]irenula ve slovníku Pavla Žídka *Kniha Dvacatera umění*, uvedený jako marginální glosa v původním textu Hadravová (2008).

Už u Rodovského z Hustiřan je užit *nejnok* jednoznačně jako druhové označení mihule říční. Překladem a modifikací slova *nejnok* pravděpodobně vznikl i termín **okazc** užitý Bartolomějem z Chlumce v Glosáři (cca 1360), a také termín **okatice**.

3. Mihule

Dnes používané označení pro mihulovce (dříve kruhousté) vyskytující se v našich zemích, tedy mihule, pochází ze slovanských jazyků. Základem je jednoznačně sloveso *míhati* nebo *míhati se*.

Prvním doloženým záznamem užívání termínu mihule je v Glosáři Bartoloměje z Chlumce (cca 1360), a to ve znění: **canellus** = mihule.

O přibližně padesát let později použil slovo mihule mistr Jan Hus, a to v zápisu **myhule**.

Myhule sunt illi, qui semel in anno perseverant confitentes postea in peccatis.

Tedy: *Myhule jsou ti, kteří se jednou v roce zpovídají a potom v hříchu setrvávají.*

(HusKázD. 226a.)

Různá českojazyčná renesanční „Kuchařství“ (jako první Jan Severin mladší) z XVI. století používají termín mihule zcela nezpochybnitelně jako označení pro mihuli potoční.

Jako zoologické označení se mihule objevila v XIX. století, kdy toto slovo převzal od nově konstituující se češtiny a její vědecké nomenklatury Jan Svatopluk Presl (1823), a to nejspíše z polštiny. Lze ovšem spekulovat i o využití termínu excerptovaného z Klaretova Glosáře, patrně Josefem Dobrovským.

4. Minoha

V češtině užívané pojmenování minoha pro larvální stádia mihulí je jasně odvozeno ze slovanského kmene *minoga*. Podle ČERNYCHA (2007) je název **minoga** v ruštině zaznamenan od dob Petra Velikého, přičemž ruské *minoga* má jasný vztah k německému *Neuauge* a holandskému *negenog*. O něco dříve doložené polské slovo **minóg** je doloženo od XV. – XVI. století a nejdříve bylo známo ve tvarech **najnog**, **nemnog**, **ninog**. To dokládá evoluci i přítomnost tohoto pojmenování v Baltském, částečně slovanskojazyčném prostoru. Bulharský **minog** pochází podle citovaného slovníku zřejmě z ruštiny.

5. Bryka

Dalším označením pro mihuli bylo **bryka** nebo též **prika**. Tento termín se dodnes udržel například v holandštině, tedy mihule mořská = **Zeeprrik**, mihule říční = **Rivierprrik**. V poněkud jiném tvaru ho užívá autentická irská keltština a to **Breac an dá shúil déag**. Nabízené etymologické vysvětlení se sice jeví poněkud vratké, zároveň se zde potvrzuje

jak z germánského, tak keltského jazykového okruhu. Čili, jak **Brik** či **Prik** (k tomu etymologický slovník Friedrich Kluge - Alfred Götze praví, že anglosaské „prica“ (anglické prickle) je „tečka“, prician „tečkovat, puntikovat“), tak Breac (breac-shianain = jemné pigmentové skvrny či pihy) vyjadřují ve svých více významech také skvrnitost, za skvrny či skvrnitost totiž mohly být pokládány i nápadné kruhové žaberní šterbiny mihulí. Hlásky B a P se v němčině zaměňují dodnes, jako by německojazyčné národy rozdíl mezi nimi „hůře“ slyšely.

Veleslavínův *Nomenclator quadrilinguis*, vydaný v jednom svazku se známějším *Silva quadrilinguis* (1598) uvádí slovo **brik** jako německou alternativu **lamprydy**, tedy mihule mořské.

Konzumaci mihulovců pod označením „mihule a bryky“ dokládá například stolní řád Petra ze Švamberka (1616) pro stravování na jeho dvoře v Třeboni.

6. Murenula

Termín **murenula** se v českých podmínkách objevuje zřejmě opět poprvé v Glosáři Bartoloměje z Chlumce, řečeného Klaret (cca 1360). Není bohužel patrný zdroj, odkud toto slovo Klaret převzal do hesláře slovníku. Spekulace o Tomáši z Cantimpré, Albertu Velikém a Tomáši Akvinském se ukázaly jako liché (Hadravová, ústní sdělení). Podstatné ovšem je, že v Klaretově době totiž bylo pro mihuli mořskou v evropských podmínkách obecně užíváno označení Lampreda.

Následně slovo murenula používá Pavel Židek (cca 1460), a to v hesle Piscator, a v podobě [?]jirnula (otazník je na místě nerealizované majuskule), řazeném k rybám.

Následně se slovo **murænula** objevuje v Komenského *Orbis Sensualium Pictus* (v prvním, tzv. norimberském vydání 1658), a to v tabuli „XXXIV. Ryby mořské & mušle“, poté se murænula vyskytuje i v četných dalších vydáních. První vydání obsahující i češtinu, tedy quadrilingvální vydání levočské (1685), používá jako českou alternativu murænuly **negnok**, k tomu pak poněkud matoucí doplněk mrena morska.

Poslední doložený záznam murænuly nacházíme v trilingvním slovníku *Dictonarium Kašpara Vusina*³ z roku 1729, kde je latinské slovo murænula do němčiny přeloženo jako neunauge, a do češtiny jako neynok. Podle Ottova slovníku ovšem vznikl heslář tohoto slovníku právě exerpci Komenského *Orbis Pictus*.

Pozoruhodné je ovšem i konstatování, že ve významném historickém prameni pojmenování murenula chybí, tedy ve zmíněné práci Georga Handsche von Limus z roku cca 1560.

Muréna a mihule mořská jsou organismy vizuálně podobné, ve středomořských podmínkách se nepochybně setkávaly jako úlovky na rybích trzích, kam byly souběžně dodávány ryby z moře i řek (například Tibera, Arno, Rhona, Ebro).

Výkladem vzniku pojmu by tedy mohlo být autorem navržené vysvětlení, že obvykle lovené exempláře mihule mořské byly menší než murény, přičemž slovo murenula evokuje představu menší murény.

Současný stav pojmenování mihulí v evropských jazycích, dostupný autorovi v době práce na tomto příspěvku, je zpracován v příloženém tabelárním přehledu.

³ též psaného jako Wussin

Zde vzniká problém jistě nejednotnosti názvů v jednotlivých jazycích a na území jednotlivých regionů. Například v češtině lze za závazné považovat názvosloví použité ve Fauně ČR (BARUŠ & OLIVA a kol. 1995), doporučené názvy světové ichtyofauny vycházejí v edici České názvy živočichů v Národním muzeu v Praze (viz HANEL & NOVÁK 2000, kde jsou všechny tehdy známé druhy mihulí). Důležitá je i ČSN (HANEL 2006), kde jsou uvedeny všechny světové hospodářsky významné druhy ichtyofauny (česky, latinsky a anglicky), což vyplývá z požadavků nařízení Rady (ES) č.104/2000 i naší legislativy (zákon 110/1997 Sb. a vyhl. 326/2001 Sb. a vyhl.113/2005 Sb.). Anglické názvy jsou prakticky zcela sjednoceny ve FishBase, kde je uveden jediný anglický název pro celosvětově oficiální užívání, ovšem vznikají určité rozpory mezi americkou a evropskou angličtinou.

Pro etymologické účely je ale podstatná spíše nejednotnost a pestrost archaických a přesto dosud užívaných názvů, často přísně lokálních. U výběru do tabulky bylo žádoucí vybírat názvy pokud možno oficiálně užívané, které svou následnou komparací naznačují cesty jazykového vývoje. Podle toho byly voleny preference výběru.

Ve starých formách řečtiny, řečtině homérické a koiné, záznam označení mihule zřejmě zcela chybí, u koiné je tento jev komplikovaně vysvětlitelný, vezmeme-li v úvahu, že řečtí kolonisté v západním středomoří se s mihulí mořskou i říční museli setkávat v jejich areálech výskytu. V moderní řečtině je pak z roku 1453 doloženo pro mihuli mořskou (sic!) užití označení **Ποταμόλαμπραινα** = **Potamolamprena** (Ποταμο = řeka, λάμπραινα = mihule). Řecky znějící Petromyzon, užitý Linnéem, je jasný překlad slova lampetra, rovněž doložený k roku 1453 (πέτρα – petra, kámen, μύζω – myzo, olizovati).

Archaická pojmenování se často zachovávají v jazycích s malým počtem mluvčích, příznačná je tedy například fríština, malý jazyk zachovaný hlavně v severních provinciích Holandska na břehu Severního moře, s počtem 400 000 mluvčích. Ve fríštině se označení mihule mořské zachovalo jako **seenjoggeneach**, mihule říční pak jako **njoggeneach** (čili nejnok), též ale jako **sûchiel** (přisávající se úhoř).

Pozoruhodný rozdíl nalezneme v severních a jižních slovanských jazycích, severní skupina používá varianty slova minoga, s výjimkou kašubské pijawlice. Slovanské jazyky užívané na Balkáně se dosti odlišují. Slovinský **Piškur** je zjevně příbuzný jménu piskoř, užívanému pro mihule v Čechách ještě na sklonku středověku (Pavel Židek, cca 1460). Srbská **Zmijulica** a makedonská **Zmijulka** akcentují podobnost mihulí hadům.

Albánský **Kavall** označoval původně hudební nástroj, flétnu rozšířenou dodnes po celém Balkáně a Malé Asii. Na mihuli se toto označení přeneslo zcela jednoznačně pro podobnost dýchacích otvorů mihule prstovým otvorům na flétně.

Rumunské pojmenování mihule říční **Mreană cu nouă ochi** je pozoruhodné tím, že v karpatské oblasti, odvodňované Dunajem a Tisou, mihule říční nežije a v historické době nežila. **Nouă ochi** opět jednou akcentuje zdánlivou devítiokost mihulí, jako by na vznik jména měla vliv masivní přítomnost saských kolonistů v oblasti rumunských Karpat. Sa-

sové navíc přicházeli z oblasti, kde se mihule říční na rozdíl od černomořského úmoří opravdu vyskytovala, a slovo neunauge si tak nepochybně přinesli s sebou.

Pro Středoevropany tradičně komplikovaně srozumitelné ugrofinské jazyky označují mihuli značně odlišně. Ve finštině užívané **Nahkiainen** může mít vazbu na slovo **nahka**, což znamená kůže nebo pokožka, souvislost pak může být dána kožovitým povrchem těla mihulí, tolik odlišným od ryb pokrytých šupinami.

Estonské pojmenování mihule **silm** (s rozšířeným skloňovacím kmenem „u“, tedy „silmu“) je vysvětlováno jako slovo odvozené ze „silm“, tedy „oko“. To je původní všeuralský kmen, který ve významu „oko“ nacházíme i v dalších uralských jazycích (finsky „silmä“, laponsky „čalbmi“, erzejsky „sel‘me“, maďarsky „szem“ atd.). **Jõesilm** = mihule říční je složeno z „jõe“ (genitiv od jõgi = řeka). **Meresutt** je složenina z komponent mere (genitiv od meri = moře), a „sutt“, původně **stensutta**, což jsou nářeční označení pro mihuli. Ono stensutta ovšem nápadně připomíná islandské **Steinsuga**, faerské **Súgari**, a vzdáleněji staroanglické Stone Sucker nebo fríské Sùchiel.

Rozmanitost pojmenování v lokálních dialektech lze doložit na příkladu italštiny. Dlouhé italské pobřeží, poskytující možnost lovu mihule mořské na celé jeho délce, poskytuje pro ni tyto názvy:

Piemonte – **Lampreiùn, Prelun**

Liguria – **Sussa pèixe**

Lombardia – **Zufflòt**

Benátky – **Lampredon**

Friuli – **Magna pegola**

Marche – **Succhiapasce, Magnapaisce**

Campania, Calabria – **Zucaprete, Sucasce**

Sicilie – **Alàmpuia, Alampia, Zuccpisci**

Puglie – **Gianfrèta**

Sardinie – **Suga pixi**

Lokální rozdíly v rámci jednoho jazyka a na relativně kompaktním území ukazují, že různé názvy pocházející z českého prostředí nejsou v evropském kontextu neobvyklé.

Tab.1 Přehled nomenklatoricky užívaných evropských názvů mihulí

Jazyk / Lingua	Obecné označení	Mihule mořská	Mihule říční
Vědecký název	Petromyzon	Petromyzon marinus	Lampetra fluviatilis
Anglicky	Lamprey	Sea lamprey	River lamprey
Francouzsky	Lamproie	Lamproie marine	Lamproie fluviatile
Portugalsky	Lampreia	Lampreia marinha	Lampreia do rio

Španělsky	Lamprea	lamprea marina	Lamprea de río
Galicijsky	Lamprea	Lamprea	Lamprea de río
Katalánsky	Llampresa	Llampresa de mar	Llampresa de riu
Baskicky	Lanpardi		
Italsky	Lampreda	Lampreda di mare, Magna pegola	Lampreda di fiume
Holandsky	Prik, Nogenoog, Lamprei, Lampreida	Zeeprik, Bonte negenoog	Rivierprik
Frísky	Njoggeneach	Seenjoggeneach	Njoggeneach, Sûchiel
Německy	Neunauge	Meerneunauge	Flussneunauge
Švédsky	Nejonöga	Havsnejonöga	Flodnejonöga
Norsky	Niauge, niøye	Havniauge, Havniøye	Elveniauge, Elveniøye
Dánsky	Lampret	Havlampret	Flodlampret
Islandsky	Steinsuga	Saesteinsuga	Fisksuga
Skotsky		Lamprey eel	Stone Eel
Irsky	Loimpre	An Loimpre inhara nebo Mhara	Loimpre abhann
Irská keltština	Shúil déag	Péist an dá shúil déag	Breac an dá shúil déag
Polsky	Minóg	Minóg morski	Minóg rzeczny
Kašubsky	Minóg	Minóg mòrczi, Pijawnica	
Slovensky:	Mihul'a	Mihul'a morská	Mihul'a riečna
Rusky	Миного (minoga)	Миного морская	Речная (невская) миного
Bělorusky	Мінога (minoga)	Мінога марская	Мінога рачная
Lotyšsky	Nēģis	Jūras nēģis	Upes nēģis
Litevsky	Nėgė	Jūrinė nege	Upinė nėgė
Estonsky	Silmulised	Merisutt	Jõesilm
Finsky	Nahkiainen	Merinahkiainen	Nahkiainen
Chorvatsky	Paklara	Paklara morska	Paklara riječna
Slovinsky	Piškur, piskor	Morski piškur	Rečni piškur
Srbsky	Змијуљица	Морска змијуљица	Речна змијуљица
Makedonsky	Змиулка	Змиулка	Речна змиулка
Albánsky	Kavall	Kavall deti	Kavall lumi

Turecky	Taşemeni	Deniz taşemeni, Derebofa baligi	Bofa balığı
Maďarsky	Ingola	Tengeri ingola	Vak ingola
Řečtina moderní	Petromyzon		Ποταμόλάμπραινα (Potamolamprena)
Rumunsky		Chiscar de mare	Mreană cu nouă ochi
Bulharsky	Миного	Миного морска	Миного европейска речна

Závěr

Z výše uvedeného stručného přehledu je jednoznačně patrné, že v Českých zemích v historii užívaná označení mihulí významně korespondují s označením mihulí ve většině užívaných evropských jazyků. Ve valné většině je to jen v mírně odlišných a v celkovém kontextu obvykle snadno vysvětlitelných variantách.

Literatura

- ADAM Z VELESVAVINA D. 1598: Nomenclator quadrilinguis & Silva quadrilinguis, Praha.
- ANDRESKA J., 1987: Rybářství a jeho tradice, SZN, Praha, 206 pp.
- BARUŠ V. & OLIVA ET AL. 1995: Mihulovci a ryby. Fauna ČR a SR, svazek 28/1, Academia, Praha, 624 pp.
- BENDA P. 2007/2008: Opomíjené historické údaje o výskytu mihule mořské (Petromyzon marinus) a mihule říční (Lampetra fluviatilis). Sborník oblastního muzea v Mostě, řada přírodovědná, 29/30: 122-123.
- COMENIUS J.A. 1658: Orbis sensualium pictus, Norimberk (Reprint: Harenberg Edition, Dortmund, 1991), 406 pp.
- ČERNÝCH P. J. 2007: Istoriko-etimologičeskij slovar' sovremennogo ruskogo jazyka. Moskva: Russkij jazyk, Media, 1182 pp.
- DRENSKI P. 1951: Ribite v Blgarija. Sofia. Izd. na Blgarskata Akademija na Naukite, 270 pp.
- FLAJŠHANS V. 1926: Klaret a jeho družina I. Slovníky veršované. Praha: Nákladem ČAVU.
- FLAJŠHANS V. 1928: Klaret a jeho družina II. Texty glosované. Nákladem ČAVU, Praha.
- FRIČ A. 1872: Obratlovci země české. Seznam všech doposud v Čechách pozorovaných ssavců, ptáků, plazů, obojživelníků a ryb. Práce zoologického oddělení pro přírodovědecké proskoumání Čech. V komisi Fr. Hřivnáče, Praha, 148 pp.
- FRIČ A. 1908 České ryby a jich cizopasníci. Nákladem vlastním, Tisk Dr.Ed.Grégr a syn, Praha, 80 pp.
- FÜLLNER G., PFEIFER M. & ZARSKÉ A. 2005: Atlas der Fischer Sachsens. Geschichte, Verbreitung, Gefährdung, Schutz. Bautzen, 351 pp.
- HADRAVOVÁ A. 2008: Kniha Dvacatera umění mistra Pavla Židka : část přírodovědná. Academia, Praha, 554 pp.

- HANDSCH VON LIMUS GEORG 1933: Die Elbfischerei in Böhmen und Meißen. Praha, 32 pp.
- HANEL L. 1994: Přehled lokalit s výskytem mihulí (Cyclostomata, Petromyzontidae) na území české republiky. Bulletin Lampetra I, ZO ČSOP Vlašim, 35-88.
- HANEL L. 1996: Dokladové exempláře mihulí v muzeích České republiky. Bulletin Lampetra II, ZO ČSOP Vlašim, 23-39.
- HANEL L. 2001: Naše ryby a rybaření. Brázda, Praha, 288 pp.
- HANEL L. 2006: Ryby a vodní živočichové – Terminologie. ČSN 560634. Česká technická norma, Český normalizační institut, Praha, 104 pp.
- HANEL L. & NOVÁK J. 2000: České názvy živočichů V. Ryby a rybovití obratlovci (Pisces) 1. Sliznatky (Myxini), mihule (Cephalaspidomorphi), paryby (Chondrichthyes). Národní muzeum, Praha, 52 pp.
- HANEL L. & NOVÁK J. 2001. Ryby a rybovití obratlovci (Pisces) 2. Národní Muzeum, Praha, 64 pp.
- HILL I. 2005: Fish od Ireland, Belfast, 127 pp.
- HOLČÍK J. 1986: The freshwater fishes of Europe. Aula-Verlag, Vol.1., Part I Petromyzontiformes. Wiesbaden, 316 pp.
- JUNGMANN J. 1835-39: Slownjk Česko-německý Josefa Jungmanna. I.díl (1835, 852 pp.), II.díl (1836, 1032 pp.), III.díl (1837, 976 pp.), IV.díl (1838, 846 pp.), V.díl (1839, 990 pp.). Pomocj českého museum. W Praze, we knížecj arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy wdowy Fetterlové.
- KARAPETKOV M. & ŽIVKOV M. 1995: Рибите в България. Гей-Либрис, Sofia, 248 pp.
- KÁROLY P. 1989: Magyarország halai. Akadémiai Kiadó, Budapest, 198 pp.
- KLUGE F. 2002: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin; New York; de Gruyter, 1024 pp.
- KOL.AUTORŮ 1888-1908: Ottův slovník naučný. I. díl (1888, 972 str), II. díl (1889, 1144 str), III. díl (1890, 948 str.), IV. díl (1891, 1028 str), V. díl (1892, 896 str.), VI. díl (1893, 960 str.), VII. díl (1893, 961 str.), VIII. díl (1894, 1044 str.), IX. díl (1895, 1040 str.), X. díl (1896, 1028 str.), XI. díl (1897, 1072 str.), XII. díl (1897, 1086 str.), XIII. díl (1898, 1116 str.), XIV. díl (1899, 1068 str.), XV. díl (1900, 1068 str), XVI. díl (1900, 1060 str.), XVII. díl (1901, 1092 str.), XVIII. díl (1902, 1028 str.), XIX. díl (1902, 1052 str.), XX. díl (1903, 1088 str.), XXI. díl (1904, 1074 str.), XXII. díl (1904, 1004 str.), XXIII. díl (1905, 1068 str.), XXIV. díl (1906, 904 str.), XXV. díl (1906, 998 str.), XXVI. díl (1907, 1080 str.), XXVII. díl (1908). Sdružení pro Ottův slovník naučný Paseka/Argo, Olomouc, fotoreprint původního vydání.
- KOMENSKÝ J.A. 1685: Orbis sensualium pictus quadrilinguis, Levoča (Reprint: SPN Praha & SPN Bratislava, bez vnočení, zřejmě 1956), nestránkováno.
- KOMENSKÝ J.A. 1941: Orbis pictus Svět v obrazech. F.Borový, Praha, 254 pp.
- KOTLAR A.N. 1984: Slovar nazvanij morskych ryb na šesti jazykach. Moskva, Russkij jazyk, 288 pp.
- KOTT F.Š. 1878-1896: Českoněmecký slovník 1-8. Nakladatel J.Kolář, Praha.
- KRUML F. 1969: Historický průzkum LHC Písek, manuskript.
- LUSK S., HANEL L. & LUSKOVÁ V. 2004: Red List of the ichthyofauna of the Czech Republic: Development and present status, Folia Zool. 53(2): 215–226.
- MACHEK V. 1971: Etymologický slovník jazyka českého. Academia, Praha, 866 pp.

- MRAKOVČIĆ M., BRIGIĆ A., BUJ I., ČALETA M., MUSTAFIĆ P. & ZANELLA D. 2006: Crvena knjiga slatkovodnih riba Hrvatske. Ministarstvo kulture, Državni zavod za zaštitu prirode, Zagreb, 253 pp.
- PAVLOV M.A., SOKOLOV V.A., ARGUNOV N.N., SELJUTO V.A. & FEDOROVA Z.V. 1973: Wörterbuch Nutzfische. VEB Fachbuchverlag, Leipzig, 113 pp.
- PEDROLI J.-C., ZAUGG B. & KIRCHHOFER A. 1991: Verbreitungsatlas der Fische und Rundmäuler der Schweiz. Documenta Faunistica Helvetiae 11. Schweizerisches Zentrum für die kartografische Erfassung der Fauna. Neuchâtel, 208 pp.
- POLJAKOV G.D., FILIPI N.D., BASHO K. & HYSENAJ A. 1958: Peshquit e Shqipërise. Universiteti Shtetëror i Tiranës. Tiranë, 285 pp.
- RAMULT S. 1898: Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego, Krakow.
- REDEKE H.C. 1941: Fauna van Nederland. Pisces (Cyclostomi-Euichthyes). Leiden, 332 pp.
- REY A. 1998: Dictionnaire historique de la langue française. Dictionnaires le Robert, Paris, 4303 pp.
- RODOVSKÝ Z HUSTIŘAN B. mladší 1591: Kuchařství, to jest knížka o rozličných krmích (reedice Avicenum, Praha, 1975), 196 pp.
- ROULE L. 1925: Les poissons des eaux douces de la France. Les Presses Universitaires de France, Paris, 228 pp.
- SELYS-LONGCHAMPS DE 1842: Faune Belge. Liège, R.Dessain, Imprimeur-libraire, Place St - Lambert, Bruxelles, 310 pp.
- SOKOLOV V.E. 1989: Pjatijazyčnyj slovar nazvanij životnyh. Moskva, Russkij jazyk, 736 pp.
- STAFF F. 1950: Ryby ślōdkowodne Polski i krajów ościennych. Trzaska, Evert i Michalski, Marszałkowska 51, Warszawa, 286 pp.
- TREPCZYK J. 1994: Słownik polsko-kaszubski. Gdańsk.
- VUKOVIĆ T. & IVANOVIĆ B. 1971: Slatkovodne ribe Jugoslavije. Zemaljski muzej BiH, Svjetlost Sarajevo, 268 pp.
- VUSIŇ K.Z. 1729: Dictionarium von dreien Sprachen, Praha.
- WINTER Z. 1892: Kuchyně a stůl našich předků, Praha.
- ZIBRT Č. 1927: Staročeské umění kuchařské. Nákladem „Staré gardy mistrů kuchařů“, Praha, 660 pp.
- ŽUKOV P.I. 1965: Ryby Belorussii. Izd.Nauka i tehnika, Minsk, 416 pp.

Internetové zdroje

<http://vokabular.ujc.cas.cz/>

http://www.archive.org/stream/p1mjanhusivotuen01novouoft/p1mjanhusivotuen01novouoft_djvu.txt

FROESE, R. & D. PAULY (Editors) 2009: FishBase. World Wide Web electronic publication. www.fishbase.org, version (03/2009)

Ústní a písemná sdělení

Dále uvedeným autorům patří velké a upřímné poděkování za cenné konzultace. Bez jejich pomoci by zpracování tohoto textu nebylo možné: Alena Hadravová (středověká latina), Engli Prifti (albánština), Hubert Reitterer (klasická a moderní řečtina), Jevgenija Pankina (ruština), Lukáš Novák (irština), Milan M. Horák (estonština), Otto Hauck (rumunština), Ton van Berkel (holandština a fríština).

Adresa autora / Author`s address:

Ing. JAN ANDRESKA, Ph.D.,
Katedra biologie a environmentálních studií,
Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy,
M. D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1, Praha,
Jan.Andreska@gmail.cz